

Món rural i món urbà. Els Guàrdia de Castellterçol, paraires i arrendataris del glaç

Jaume Dantí i Riu*

La importància de la interrelació entre el món rural i el món urbà a la Catalunya dels segles XVI i XVII, amb la ciutat de Barcelona com a nexa, és un fet ja perfectament constatat, amb aportacions fonamentals com la de P. Vilar, que conclouia després d'analitzar el redreç de finals del segle XVII i la capacitat de recuperació després de l'esclafament de 1714 "Una vegada més, com a l'Edat mitjana, la nostra anàlisi haurà d'abraçar tot un país, no una simple ciutat", o fins a les més recents d'A. Garcia Espuche, que ja subratlla la profunditat d'aquella relació des de mitjan segle XVI.¹

Entorn d'aquelles dues realitats d'espai i econòmiques distintes es desenvoluparen un seguit de xarxes de connexió, la principal de les quals fou sens dubte la que tenia com a centre Barcelona.² Amb tot, però, es

*. Aquest treball s'emmarca en el projecte de recerca "La xarxa urbana catalana segles XVI-XVII" (HAR2008-02972).

1. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, 1964, vol. II, p.391. Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, 1998. Del mateix autor, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic, 2005.

2. Jaume DANTÍ coord. et alii, *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona, 2005.

fa indispensable d'aprofundir en el coneixement de la configuració de la resta de xarxes menors, amb més o menys vinculació a la primera, ja que aquest és un aspecte que compta amb treballs molt escadussers i sovint sense aquest plantejament global.

D'altra banda, resulta especialment interessant l'estudi de les característiques de la interrelació entre Barcelona i la seva àrea de major influència a partir de la segona meitat del segle XVII, en la mesura que no es tractà d'un desenvolupament a expenses d'altres nuclis menors, sinó que al mateix temps es produïren creixements significatius que es mantindrien si més no durant tot el segle XVIII, contribuint a l'expansió del comerç i de la manufactura del Principat i alhora a l'ascens social dels seus principals capdavanters.³ Un bon exemple d'aquella particular relació l'ofereix la família dels Guàrdia de Castellterçol, en el marc de la dedicació a la manufactura de la llana i a la comercialització del glaç, tal com ja han posat de manifest, sobretot pel que fa al segle XVIII, P. Vilar i P. Molas entre d'altres.⁴

L'objectiu del treball serà, doncs, l'aprofundiment en els efectes econòmics i socials del desenvolupament de la xarxa urbana barcelonina reflectit en l'itinerari seguit pels Guàrdia fins a assolir la notorietat que esdevindria en el segle XVIII. Resulta particularment interessant constatar la importància de la pluriactivitat dels paraires de Castellterçol amb la participació en el comerç i el subministrament del glaç a la ciutat de Barcelona, una activitat rural estretament vinculada al món urbà, de la qual també en sorgirien importants vincles socials.

3. El cas més sobresortint fou el de Mataró, vegi's Joaquim LLOVET, *Mataró 1680-1719. El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*, Mataró, 1966; Joan GINÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Mataró, 2001; Pere MOLAS i RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*, Mataró, 1974.

4. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1966-1968, vol. III, p. 502; vol. IV, p. 431-438. Pere MOLAS i RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977. Així mateix vegi's, Jaume CARRERA i PUJAL, *La vila de Castellterçol*, Barcelona, 1948, p. 182; Antoni PLADEVALL i FONT, *Castellterçol. Història de la vila i el seu terme*, Vic, 1991; Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic, 2005, p. 273-274.

La llana i el glaç a Castellterçol al segle XVII

En un àmbit clarament rural, el poble de Castellterçol iniciava el segle XVI amb una quarantena de focs, 24 dels quals eren masos dispersos pel terme i 16 constituïen l'hàbitat concentrat de la sagrera. Fins al segle XVIII va mantenir un creixement de la població gairebé continuat, especialment intens entre mitjan segle XVI i les primeres dècades del XVII, així com durant el XVIII. Paral·lelament, però, canviava la localització dels seus habitants de manera que l'any 1553 ja hi havia 32 cases a la sagrera i 31 masos i el 1686 eren 184 cases en el nucli i només 27 masies. En el cens de Floridablanca de 1787 hi constaven encara no un centenar de pagesos i 352 fabricants més 39 altres artesans. Tot plegat era el resultat de la dedicació al treball de la llana per part de fills cabalers de les cases de pagès que s'instal·laven en el nucli de la vila, així com l'atracció sobre altres pobles més petits i l'aportació d'una immigració francesa important que propicià que la parròquia estigués durant algun temps administrada per preveres d'aquella procedència o que hi hagués un carrer anomenat de França. El creixement demogràfic que registraren durant el segle XVII Castellterçol, Moià (en menor mesura) i Sant Feliu de Codines s'ha considerat provocat en bona mesura per l'impuls de la producció llanera que se situà aleshores en una àrea relativament propera a Barcelona.⁵

Si bé ja hi ha notícies d'una certa dedicació al teixit de la llana des del segle XIII, fou a partir de la segona meitat del XVI i sobretot en el XVII quan esdevingué una activitat important. Un reflex del desenvolupament que havia anat prenent el sector va ser la constitució del gremi de paraires i teixidors, sota la invocació de Sant Joan Baptista, aprovada per privilegi reial el 1616. En una convocatòria dels caps de casa realitzada el 1649, dels 82 que hi acudiren 38 eren pagesos (entre hereus de mas i bracers) mentre que els dedicats a la manufactura de la llana ja eren 29 (22 paraires i 7 teixidors) i 2 eren teixidors de lli.⁶ Sense oblidar l'entorn rural fonamental, amb grans masos consolidats en el segle XVI, el sector llaner creixia significativament amb la presència d'algun mercader que feia grans compres de llana a l'Urgell i la venia entre els paraires de Castellterçol i dels pobles veïns.

5. GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo*, p. 117-119.

6. PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 198-199.

La producció tèxtil de Castellterçol va seguir un procés d'especialització en el segle XVII que sens dubte posaria les bases del fort creixement de la centúria següent. Es tractava de deixar els teixits bastos d'èpoques anteriors i dedicar-se a una producció especialitzada de qualitat mitjana, millorada progressivament, que disposava d'un ampli mercat, no només a Catalunya sinó també a fora, a València, Aragó i Castella. Les relacions amb Barcelona i Manresa, com a centres distribuïdors eren evidents, però també amb altres en plena expansió com Mataró.⁷ Els paraires exercien un paper dominant a la vila, ocupant els principals càrrecs en el consell, i algun d'ells sobresortia en la comercialització de bona part de la producció. Així es creaven xarxes de relacions econòmiques i personals a l'exterior, especialment amb Barcelona; entre 1650 i 1670 era Josep Casanovas qui les encapçalava i posteriorment Jaume Guàrdia.

El salt en el segle XVIII no fou únicament en quantitat sinó també en qualitat, raó aquesta que justificava les noves ordenances del gremi de 1703 que incorporaven mesures de major exigència sobre la matèria primera i el producte acabat, alhora que un major control del gremi sobre el conjunt de la producció per evitar l'activitat dels no agremiats i la introducció de producte no inspeccionat pel gremi.⁸ La importància d'aquella organització es feia palesa en el caràcter de les relacions que establia amb la Junta de Comerç, de vegades de conflicte.

Paral·lelament, i des dels primers anys del segle XVII, s'iniciava una activitat creixent al Vallès i també al Moianès, particularment a Castellterçol, que era la comercialització de la neu i el glaç realitzada sobretot a Barcelona.⁹ La popularització del consum de glaç a partir de mitjan segle XVI, més enllà del que havia estat un ús mèdic o de luxe propi dels privilegiats, es va difondre pels nuclis urbans fins a convertir-se en un subministrament indispensable, en principi amb la justificació de la necessitat per als malalts "pero encara la preservació dels qui gosan salut entera", i molt aviat sota el control i monopoli dels consells municipals.¹⁰

7. GIMENEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, p. 612.

8. PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 273-274.

9. Jaume DANTÍ, Cinta CANTARELL et Pere CORNELLAS, *Pous de glaç al Vallès Oriental*, Granollers, 2007.

10. *Manual de Novells Ardits. Dietari del Antich Consell Barcelona*, vol. XV, 1649-1652, p. 506.

El Consell de Cent de Barcelona iniciava l'esmentat control a partir de 1584 i de manera definitiva i sistemàtica des de 1600.

La situació del Vallès, relativament propera a la ciutat comtal i amb la zona prou elevada del Montseny per disposar de neu de manera regular, facilitava poder complir amb aquella demanda. L'augment del consum i la inseguretat de la provisió de neu, així com la qualitat i el rendiment, van fer que s'estengués la construcció de pous per a la conservació del glaç que es podia produir en indrets no tant elevats i de manera més segura. En el Vallès Oriental se n'han documentat i/o localitzat prop d'un centenar, distribuïts sobretot en la zona del Montseny i la del Moianès. En la darrera, Castellterçol tenia disset pous (poues en el lèxic propi), Castellcir onze, Sant Quirze de Safaja set i Granera dos. La propietat dels pous era majoritàriament dels senyors i de pagesos emfiteutes, mentre que l'explotació per via d'arrendament i el comerç estava més aviat en mans de mercaders, menestrals com eren els paraires i també d'alguns pagesos.

El primer pou de glaç de què es té notícia a Castellterçol, el 1567, estava situat en el mas Ginebreda i justament era el seu propietari el 1642, el noble Jacint Sala, qui esdevenia arrendatari del proveïment de neu i glaç a Barcelona. El 1630 era el mercader de Castellterçol Joan Andreu Tos qui venia per cinc anys als arrendataris d'aquell subministrament la neu o el glaç que tenia en dos pous i en un altre que construiria.¹¹ La vinculació de paraires en aquell negoci va ser freqüent i de diverses formes. Així el mateix Jacint Sala conjuntament amb el paraire Pere Pineda encarregaven el 1639 la construcció d'un nou pou, aleshores en el mas Oller. Per les dades posteriors els dos esmentats, Sala i Pineda, formarien una societat ja que era el paraire el que feia les funcions d'administrador de l'obra i després de l'explotació del pou, pagant els jornalers per a l'extracció del glaç.¹²

La participació dels paraires prenia més sovint, però, la forma d'arrendament o d'adquisició temporal dels pous, de vegades aprofitant la necessitat de crèdit dels pagesos. Seria el cas de Gabriel i Miquel Casanovas,

11. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Joan Salines, 670-3 (16-I-1630).

12. Arxiu Episcopal de Vic (AEV), Fons parroquial de Castellterçol, Manuals, R/8 1638-1655, ff. 100-102.

pare i fill paraires, que compraren a carta de gràcia per meitats i successivament el pou del pagès Miquel Fàbrega (1639-1643), amb el compromís d'aquest de no construir-ne cap més en l'indret, cosa que dificultaria el rendiment del primer. El mateix pagès venia posteriorment la meitat d'un altre pou al paraire Francesc Colldeforn (1647).¹³ En aquests casos es posaven de manifest la capacitat d'inversió provinent del sector tèxtil i les dificultats d'alguns dels pagesos en les dècades centrals del segle XVII.

L'interès dels paraires de Castellterçol per participar alhora en el negoci del glaç explica que procuressin estar presents en els diferents processos i per tant també en el de la producció. Jaume Terns, paraire i després mercader, tenia el seu propi pou i ampliava les bases de producció de glaç (1642). Antoni Joan Fargas, en canvi, arrendava un pou del pagès Pere Pau Serradora per un període de vuit anys a canvi de donar-li anualment una vuitena part del glaç i compartir alguna despesa.

Un altre dels àmbits fonamentals d'aquella activitat era el transport, complex per les dificultats d'accés als pous, per l'estat dels camins i per les pèrdues del volum que inevitablement es produïen però que s'havia d'evitar que no superessin el 30%. Des del Moianès es dirigien, a bast, cap a Sant Feliu de Codines, Caldes de Montbui, Palau-Solità i fins a Montcada on podien canviar de transport i seguir amb carro fins a Barcelona. Els contractes que els traginers feien amb els arrendataris del proveïment obligaven a l'entrada diària d'una quantitat fixa de glaç o de neu, entre les sis i les vuit del matí, primer entre maig i setembre i després durant tot l'any. En aquella activitat hi participaven sobretot traginers i pagesos, però també hi intervenien els mateixos arrendataris del subministrament, ja fos amb animals propis o finançant-ne l'adquisició als traginers que retornaven l'import amb viatges.¹⁴ Així els paraires Pineda, Brichfeus i Guàrdia participaven en una companyia de transport de glaç.¹⁵

13. PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 210-211.

14. AHPB, Bonaventura Torres, "Catorzè manual", 770-14 (25-V-1672). Aquell finançament es feia fins i tot entre membres de la mateixa família, així Miquel Tayadella de Castellterçol, aleshores ja resident a Barcelona i Ciutadà Honrat, deixava 55 lliures a Joan Tayadella, paraire d'aquella vila, que retornaria amb cada tragí de neu que faria.

15. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Ajuntament borbònic, Polític i representacions, 1D.IV-1 (13-V-1719).

L'abast d'aquell subministrament feia necessària una estructura organitzativa prou àmplia a partir de la mateixa creació de la companyia que se'n feia càrrec, d'aquí les diverses possibilitats d'implicació de membres dels diferents sectors socials de la població. El pare Pere Pineda exercia, entre 1651 i 1653, la funció de superintendent de la "companyia de la neu" barcelonina, que consistia en controlar el procés d'empouar el glaç en els pous del Moianès que tenien arrendats i també fer-ne el seguiment de la seva conservació. Per tot plegat rebia tres-centes lliures a l'any.¹⁶

La participació més directa en aquell negoci era, però, formant part de les companyies arrendatàries del dret i del proveïment. En aquest aspecte cal assenyalar l'especial presència de membres de famílies de pares de Castellterçol que ja s'havien traslladat a Barcelona, s'havien convertit en mercaders i fins alguns havien aconseguit un títol de ciutadà honrat. Les característiques de l'activitat afavorien aquell tipus de vinculacions, així com les que s'establien amb la resta de membres de la companyia, mercaders, menestrals i privilegiats de la pròpia ciutat o de fora. És significativa, per exemple, la confessió feta per Jaume Bosch, pare de Castellterçol i resident a Barcelona, adjudicatari de l'arrendament el 1666 per divuit mil lliures (sis mil per any), quan cedeix la seva participació a la resta de membres de la companyia que eren: el noble Joan Baptista Planella, ciutadà de Barcelona i senyor de Granera, amb propietats a Castellterçol, Castellcir i Moià; Josep Barrera, Ciutadà Honrat de Barcelona; Jaume Terns, negociant de Castellterçol; i Jaume Tayadella, Miquel Tayadella, Josep i Jaume Casanovas, Pere Pineda i Jaume Brichfeus, pagesos i pares de Castellterçol.¹⁷ Quan no apareixien com a titulars o membres de la companyia ho feien com a afermadors, així l'any 1682 l'arrendatari era Antoni Bigorra, corredor de coll de Castellterçol i els avaladors eren: J.B. Planella; Miquel i Josep Tayadella (ciutadans honorats); Jaume Teixidor, Joan Trulles i Magí Mercader (mercaders); Jaume Tayadella (pagès de Castellterçol); Jaume Brichfeus i Jacint Pineda (pares de Castellterçol); i Pau Fontcuberta (pagès de Gallifa).¹⁸ Cal fer notar que els mercaders barcelonins que hi participa-

16. AHCB, Consell de Cent, Llibre de deliberacions, 1B-II-161 (25-III-1653).

17. AHPB, Rafael Joan Cellarès, 700-11 (26-X-1666). D'aquells membres el 1672 Miquel Tayadella ja hauria obtingut el títol de ciutadà honrat.

18. AHCB, Consell de Cent, Manual, 1B-XIII-66 (27-XI-1682).

ven formaven part d'aquell cercle ascendent que protagonitzava el redreç del darrer quart de segle i com a tals participaven en la constitució de diverses botigues en companyia d'un altre mercader o d'un ciutadà honrat; alguns, com el cas de Magí Mercader en relació amb la companyia Feu-Feliu de la Penya, s'introduïren en els contractes d'abastament de l'exèrcit reial.¹⁹

Les relacions que potser no s'haurien establert entre els principals mercaders o botiguers barcelonins i els paraires de Castellterçol en el marc de la manufactura tèxtil, es portaren a terme a través de l'interès mutu pel negoci del glaç. En fou un bon exemple la companyia constituïda pel cavaller Pau Feu i el pare Jacint Pineda, representada pel barreter d'agulla de Barcelona Pere Guix, que obtingué l'arrendament de la neu i el glaç entre 1688 i 1698.²⁰ Pau Feu, de trajectòria ben coneguda a partir dels estudis de P. Molas, era el successor del creador de la companyia Feu-Feliu de la Penya, dedicada al comerç de teixits però vinculada aviat amb altres afers com els subministraments a l'exèrcit esmentats o la participació en altres botigues. Armat cavaller el 1683, continuà amb els arrendaments de provisions a la ciutat, però alhora feia inversions de caràcter més rendista, mentre havia entroncat amb els Falguera, ciutadans honorats i vinculats al govern de la ciutat; el 1698 es va separar dels Feliu i va crear una altra companyia per a l'elaboració d'aiguardent.²¹ Tot i tractar-se de l'associació entre dues capacitats econòmiques molt distintes, ja que Jacint Pineda era només un dels paraires destacats de Castellterçol, prenien l'arrendament a mitges, "tant de guanys com de pèrdues", amb l'única diferència que el cost de l'administració de la companyia i un carruatge anirien a compte de Pau Feu.²²

La participació en el comerç del glaç dels mercaders i botiguers que formaven el nucli més emprenedor a la ciutat de Barcelona es va mantenir

19. MOLAS, *Comerç i estructura social a Catalunya i València*, p. 163-171.

20. AHCB, Consell de Cent, Manual, 1B-XIII-68 (23-X-1687). Formalment Feu i Pineda, així com Arnold Jager o Joan Navarro, entre d'altres, constaven com a afermadors.

21. MOLAS, "La companyia Feu-Feliu de la Penya (1676-1708)", dins *Comerç i estructura social*, p. 121-171.

22. AHPB, Bonaventura Vila, Manual, 766-51 (22-X-1687). El cost de l'arrendament pels deu anys era de 130.000 lliures. Per al proveïment arrendaven a J.B. Planella els pous que tenia a Castellterçol per 10.000 lliures i al comte de Centelles els que tenia i poguessin fer de nou en el terme del comtat per 5.000 lliures.

fins a la Guerra de Successió. A més dels ja citats hi consten, entre d'altres, Monserrat Pedret, Joan Maimó i Jaume Circuns. Pedret, botiguer de tall que ascendí a mercader, que estava relacionat amb la companyia Feu-Feliu, en creà una altra amb Jaume Circuns, principal creditor de Pau Feu, participava en arrendaments de la Generalitat i alhora constava com a caixer de la companyia d'arrendament del glaç el 1697.²³ Circuns, igual que Maimó, formava part de la companyia arrendatària entre 1698 i 1703, relacionat també amb la companyia Feu-Feliu, així com amb la fàbrica de Martí Piles. El 1703 era al mateix temps el representant dins de la companyia del glaç del pagès Jaume Torres, de Sant Quirze de Safaja, propietari de pous.²⁴ Joan Maimó, que ja havia format una companyia, essent encara botiguer, amb el mercader Jaume Teixidor el 1675, després seria soci, conjuntament amb el mateix Teixidor i Arnald Jäger, d'una de les iniciatives industrials de Martí Piles. El 1698 era uns dels administradors de l'arrendament del glaç.²⁵

L'augment de la demanda de glaç feia incrementar el nivell de benefici i així es convertia en un àmbit d'inversió dels principals industrials i mercaders barcelonins, que per altra banda comptaven amb la implicació dels diferents agents situats en el territori de producció. D'aquesta manera la neu i el glaç es convertiren en motors de dinamització econòmica i social de l'àrea de proveïment, sense que suposés una subordinació del principal sector productiu que continuava sent el teixit de llana. Els resultats d'aquella pluriactivitat amb el corresponent ascens en la manufactura i en l'activitat comercial queden perfectament reflectits en la trajectòria de la família Guàrdia.

Els Guàrdia: entre la llana i el glaç, de Castellterçol a Barcelona

Sobre la família dels Guàrdia s'ha assenyalat sobretot l'itinerari seguit durant el segle XVIII, a partir del trasllat a Barcelona i la progressiva

23. AHPB, Tomas Simon, Vintè manual, 839-19 (30-IV-1697).

24. AHPB, Rafael Albià, Borrador, 818-27 (21-III-1703).

25. AHPB, Rafael Albià, Manual, 818-66 (2-III-1698).

conversió en botiguers de tall, mercaders i fabricants d'indianes, essent els seus màxims exponents Jaume Guàrdia i Morera i Melcior Guàrdia i Matas.²⁶ Interessarà, doncs, fixar-se justament en el punt d'arrencada anterior, en el segle XVII, en el paper clau que va tenir la participació en el comerç del glaç no només com a mitjà d'enriquiment sinó també com a marc per configurar unes determinades relacions socials.

Pel que fa a la configuració familiar i a les estratègies corresponents, malgrat la dificultat de fer un seguiment precís per la reiteració constant d'uns mateixos noms, es poden veure els principals trets des de l'inici del segle XVII.²⁷ Una primera constatació, d'altra banda comuna, és la tendència als entroncaments matrimonials entre les principals nissagues del mateix ofici, paraire i teixidors de llana, i de la mateixa vila: el 1606 Gabriel Guàrdia, paraire, es casava amb Joana, filla del també paraire Jaume Oller; a la generació següent s'iniciava un múltiple emparentament amb els Pineda i fou Jaume Guàrdia, casat amb Magdalena Pineda el 1667, qui iniciava el procés de creixement econòmic des de la seva condició menestral en la qual no havia sobresortit fins aleshores. Jaume Guàrdia, pare, s'introduiria en la xarxa de relacions barcelonina i serien els seus fills Jaume i Melcior els qui ja hi fixarien la residència, el primer encara com a paraire i el segon com a botiguer de tall. Mentre Jaume Guàrdia, fill, va contraure matrimoni amb Rosa Serra, d'una família pagesa de Navarques, Melcior, en canvi, ja entroncava amb una nissaga adinerada d'argenters barcelonins, els Morera, i en aquell marc diversificava la seva activitat amb la participació en l'arrendament de la bolla i l'abastament del pa a la ciutat de Barcelona.²⁸ Fou, però, el fill d'aquest, Jaume Guàrdia i Morera, dedicat de ple al comerç i a la fabricació d'indianes, que accedí a tresorer de l'Audiència, qui a partir d'aleshores aconseguia l'autèntic ascens social amb l'adquisició d'un senyoriu i l'assoliment de l'estament privilegiat dels ciutadans honrats.²⁹ Aquest, que

26. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. III, p. 502; vol. IV, p. 215, 431. MOLAS, *Comerç i estructura social*, p. 230-231.

27. AEV, Fons parroquial de Castellterçol, Baptismes A/1-6, Matrimonis C/1-4.

28. Melcior Guàrdia es casà amb Teresa, filla de Jaume Morera, un dels col·laboradors de Pau Feu en els subministraments a l'exèrcit. Vegi's MOLAS, *Comerç i estructura social*, p. 151, 230-231.

29. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III, p. 502. Adquireixen el senyoriu del castell de Marmellar (El Montmell, Baix Penedès).

era considerat “*uno de los comerciantes de mayor caudal, crédito e inteligencia*”, va enllaçar amb els Matas de Mataró, família de mercaders igualment en ascens; moria el 1756 i per tant fou el seu fill Melcior Guàrdia i Matas qui participaria en la fundació del nou Consolat i de la renovada Junta de Comerç.

Aquella ràpida transformació econòmica i social de la família Guàrdia, en menys de cinquanta anys, tenia, però, el seu origen en la generació de Jaume Guàrdia, pare, en el darrer quart del segle XVII. De família de païres, no entrà de ple en el negoci del glaç fins a finals de la dècada dels 80, potser primer en el transport i després participant de l'arrendament del proveïment de Barcelona, entre 1689 i 1696, a través de la companyia que havien format el també païre de Castellterçol, Jacint Pineda, amb vinculacions familiars amb els Guàrdia, i el cavaller barceloní Pau Feu.³⁰ D'aquesta participació no només se'n deduïa un complement de renda important, sinó també el que es podia desprendre de les relacions amb el nucli més actiu de la burgesia barcelonina de la qual els Feu en formaven part.

Tot i que la principal activitat econòmica de Jaume Guàrdia fos la manufactura de la llana, també disposava de terres, una part de les quals subestablia entre 1671 i 1697, i fins a 1702, dividides en quaranta parcel·les que comportaren la urbanització del carrer Sant Llogari, de manera que rebia uns ingressos notables en forma de censos fixos.³¹ I encara s'introduïa en la renda senyorial, en aquest cas com a procurador dels germans Pere i Emmanuel de Planella i Dusay. Es tractava de la procuradoria d'un ample domini ja que comptaven amb la jurisdicció de Castellcir, la baronia de Granera, el castell i cases de Castellcir, cases a Castellterçol, pous de glaç i molins, entre d'altres béns.³² D'altra banda, la vinculació dels Planella amb el negoci del glaç s'havia concretat aleshores amb l'arrendament de cinc pous durant deu anys a la companyia esmentada.³³

30. AHPB, Joan Romeu, “Nonum manuale”, 848-9 (12-XII-1689).

31. Es tractava de terres de la pabordia parroquial de Castellterçol que tenia en establiment. Vegi's PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 292-293.

32. AHPB, Rafael Albià, “Liber quartus inventariorum”, 818-85 (18-II-1701). Vegi's Jaume DANTÍ I RIU et Joan RUIZ I CALONJA, *Castellcir (segles X a XVIII). Origen i evolució d'un poble de la Catalunya vella*, Barcelona, 1993, p. 66-68.

33. AHPB, Bonaventura Vila, Manual, 766-51 (22-X-1687).

El 1709 nomenava procurador de terres, cases i propietats al seu fill Jaume Guàrdia i Pineda, també paraire.³⁴ Amb tot, l'activitat del pare continuava des de Castellterçol mentre la dels fills, tant Jaume com Melcior, es realitzaria ja des de Barcelona i a un nivell que superaria l'heretat. Fou fins a tal punt així que en el testament de Melcior Guàrdia i Pineda es feia constar que el pare, Jaume Guàrdia, tenia un deute consolidat a la botiga del fill de dues mil lliures que aleshores quedava condonat.³⁵ Malgrat tot, i sense que s'hagi localitzat el testament de Jaume Guàrdia, aquell deute no impediria que deixés una gran quantitat dels seus béns a l'hospital de pobres de Castellterçol, tal com es recordava el 1745.³⁶ Era, doncs, la trajectòria d'un paraire que havia participat de la represa de la manufactura de finals del segle XVII, però que alhora havia assolit una condició més benestant amb els subestabliments de terres, amb la introducció en la xarxa barcelonina de proveïment del glaç i amb la participació en la renda senyorial.

Jaume i Melcior Guàrdia i Pineda seguirien de fet aquelles traces, si bé el segon ja com a botiguer de tall, però incorporats a la burgesia resident a Barcelona. Jaume Guàrdia esdevindria l'administrador de la companyia arrendatària del subministrament de glaç a la ciutat, formada per Jaume Bricfeus i Jacint Pineda, paraïres de Castellterçol, i a la que també s'hi vincularen Pere de Bricfeus, cavaller, i Josep Tayadella, ciutadà honorat, ambdós amb l'origen en aquella població del Moianès. Es tractava d'una companyia formada per membres que tenien en comú la procedència originària de Castellterçol, així com la dedicació a la manufactura de la llana, encara que Bricfeus i Tayadella ja havien accedit a la condició de mercaders i finalment a la de privilegiats, el primer resident a Terrassa i el segon a Barcelona.³⁷

Com a administrador de la companyia, Jaume Guàrdia i Pineda feia contractes d'explotació de pous de glaç per tot el Vallès i també amb els traginers, als quals sovint ell mateix els finançava l'adquisició dels ani-

34. AHPB, Pau Cabrer, Manual, 877-17 (27-IX-1709).

35. AHPB, Miquel Cabrer, Primer llibre de testaments, 967-20 (7-VI-1730). El deute constava en el registre de la botiga de 1726.

36. Tal com es feia constar en el llibre de vistes pastorals. Vegi's la transcripció a PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 348.

37. AHPB, Pau Cabrer, Esborrany, 877-15 (22-II-1708).

mals.³⁸ Entre els titulars de pous, a més dels ja esmentats com els Planella en el Moianès o els Fluvià en el Montseny, cal destacar la presència de mercaders ennoblits com era el cas dels Feu que disposaven de la seva heretat a Sabadell.³⁹

Malgrat el trasbals que comportà la Guerra de Successió, es va mantenir aquell proveïment i Jaume Guàrdia continuava com a administrador en els anys 1715-1719. Si bé els contractes contemplaven que en cas de guerra i d'ocupació militar de la ciutat es podia justificar la suspensió del subministrament, la preocupació dels arrendataris era, però, que els camins estiguessin en bones condicions i sobretot que l'exèrcit no els embargués els carros i els animals amb què feien el transport. El 1719 eren 69 matxos o mules i 13 carretes.⁴⁰ D'altra banda, Jaume Guàrdia havia estat també el titular de la casa de la neu del carrer Bonaire (localitzada perfectament en l'excavació del Born). El 1720 es feia un nou arrendament i aleshores apareixia com a avalador.⁴¹

A més de la dedicació a la llana i al glaç, Jaume Guàrdia, i potser ja el pare, hauria invertit en terres i concretament en la plantació de vinyes, que era justament l'opció d'especialització agrària que propiciava el redreç comercial d'aquelles dècades. Es tractava d'una inversió en quaranta jornals de vinya situats a Terrassa.⁴² Tot i haver-se traslladat a Barcelona, en el seu testament de 1720, essent viu encara el pare, deixava un bon nombre de misses i aniversaris fonamentalment a l'església de Castellterçol i algun donatiu a l'hospital de Vic, reflectint tot plegat l'estreta vinculació amb els seus orígens.⁴³

El germà, Melcior Guàrdia i Pineda, s'avançà en el trasllat a Barcelona, alhora que aconseguia el pas de paraire a botiguer de tall, projecció encara limitada però que significava un ascens professional i social, amb

38. AHPB, Pau Cabrer, Manual, 877-19 (1712).

39. AHPB, Pau Cabrer, Manual, 877-17 (13-VIII-1709).

40. AHCB, Polític i representacions, 1D.IV-1 (13-V-1719).

41. AHCB, Manual, 1B-XIII-90 (13-I-1720).

42. AHPB, Pau Cabrer, Manual, 877-17 (14-V-1709).

43. Arxiu Parroquial de Castellterçol, Llibre de testaments 1692-1725. El testament fou redactat el 12 de juny de 1720 i s'obrí el 8 de maig de 1727. Nomenava hereu al fill Josep Guàrdia i Serra, paraire.

les corresponents relacions que se'n derivaven. El casament amb Teresa Morera, d'una família d'argenters enriquets i presents en el Consell de Cent, facilitaria l'accés a altres àmbits econòmics. Sense abandonar el comerç de teixits amb què faria fortuna, participava en l'arrendament del dret de la bolla i en el del proveïment del pa de Barcelona, entre d'altres, just després de la Guerra de Successió, i al costat d'altres botiguers i mercaders que pujarien ràpidament com els Alegre, els Matas (amb qui casaria l'hereu Jaume), o el mateix Pere Pau Canals.⁴⁴ Així mateix, també participava en l'arrendament del glaç contribuint a augmentar-ne el preu.⁴⁵

El salt econòmic que va protagonitzar Melcior Guàrdia es feia palès en el seu testament de l'any 1730, especialment si es compara amb el del germà Jaume, a part que ja reflectia el profund arrelament assolit a la societat barcelonina tot i recordar els lligams amb el seu origen a Castellterçol. D'entrada volia ser enterrat en un vas nou a l'església de Santa Maria del Mar, amb el cost que s'escaigués. Encarregava tres mil misses a diverses esglésies i convents de la ciutat i feia unes deixes als hospitals de la Santa Creu, de la Misericòrdia i dels Orfes. D'altra banda, fundava un benefici a l'església de Castellterçol, on també contribuiria en el daurat del retaule dels Sants Màrtirs, com a mostra de la voluntat de deixar constància perenne de la vinculació amb la població.⁴⁶

Un altre índex de diferenciació eren sens dubte les legítimes que deixava per als fills, essent l'hereu Jaume Guàrdia i Morera qui es quedava amb la resta de béns mobles i immobles: a la filla entre tres i quatre mil lliures; a l'altre fill, si es feia eclesiàstic, entre quatre mil cinc-cents i sis mil lliures. Finalment, condonava el deute del pare i la seva dona quedava com a usufructuària i amb capacitat de continuar els negocis.⁴⁷ En relació al reflex econòmic expressat en el testament del germà Jaume,

44. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. IV, p. 433-437

45. AHCB, Manual, 1B-XIII-90 (30-XII-1720). Havia ofert 78.000 lliures per l'arrendament de 1720 a 1725.

46. AHPB, Miquel Cabrer, Primer llibre de testaments, 967-20 (7-VI-1730). En la dotació per al retaule hi feia constar que seria realitzable sempre que estigués acabat un any després de la seva mort, circumstància de la qual no se'n té constància documental. Pel que fa a les misses, Jaume n'havia deixat únicament 300 i 12 aniversaris.

47. Per a la filla, Antònia, preveia tant la possibilitat de matrimoni com que es fes religiosa. En el cas del segon fill, Bonaventura, també contemplava la doble possibilitat.

aquest només donava a la filla que faltava per casar un dot de mil lliures, encara que amb la possibilitat que s'augmentés.

La promoció econòmica i social de Melcior Guàrdia i Pineda també era el resultat d'una actitud comuna d'aquell nucli de burgesia mercantil procedent de la manufactura, iniciat per l'entorn dels Feliu de la Penya, com era la vocació per la innovació com a mitjà de superació personal i col·lectiva, i que en el comerç es materialitzava en el pas de la botiga a la companyia. No era estrany, doncs, que al fill Jaume Guàrdia i Morera se li reconegués que havia viatjat "*para instruirse en las reglas del comercio*", i no en va establir una fàbrica d'indianes i els seus productes es distribuïren arreu de la península.⁴⁸ En l'itinerari social fou també aquest fill qui accedí al privilegi de Ciutadà Honrat (1733) i per compra a la senyoria jurisdiccional de Marmellar.

Per completar el caràcter paradigmàtic dels Guàrdia en el si de la burgesia catalana que protagonitzà el redreç de final del segle XVII, també es constata, efectivament, el convenciment austriacista en arribar la Guerra de Successió. De fet, es va tractar d'un decantament majoritari de tot el Moianès, que no seria aliè al nivell de desenvolupament que havia assolit la manufactura de la llana en aquell territori, particularment a Castellterçol i Moià. El reflex d'un i altre aspecte pot ser la participació a les corts, per primera i única vegada, per part d'ambdues viles justament en la convocatòria de l'Arxiduc de 1705-1706.⁴⁹

L'opció majoritària per l'austriacisme es recollia documentalment un cop acabada la guerra. En el nomenament d'un nou regidor de Castellterçol, l'Audiència advertia el 1718 que "en la expresada Villa son poquíssimos, o, casi ninguno los que han seguido el partido del Rey en las turbaciones pasadas, habiendo sido sus vecinos de los más malignos que ha habido en Catalunya con que es preciso elegir a los menos malos".⁵⁰ En contraposició, sobresortia per la seva bel·ligerància borbònica Pere de Planella i Dusay, baró de Granera, que potser justament pel seu posicio-

48. ACA, Audiència, vol. 161.

49. Jaume CLARA I ARISA, "Moià i el Moianès durant la Guerra de Successió", a *Modilianum. Revista d'Estudis del Moianès*, 38 (2008), p. 193-212.

50. ACA, Reial Audiència, reg. 125, ff. 234-235. Text citat per PLADEVALL, *Castellterçol*, p. 264-265.

nament encara propiciava més el seguiment de la causa de Carles III en aquelles terres. En tot cas, Pere de Planella no aconseguiria que el Moianès es mantingués fidel a Felip V quan hi fou enviat pel virrei el 1705.⁵¹

Els Guàrdia es manifestaren austriacistes, encara que no van tenir una especial significació, cosa que explicaria que passat el conflicte i establert el nou ordre borbònic no tinguessin cap dificultat per situar-se en les noves institucions i aconseguir els privilegis ja esmentats. Amb tot, Jaume Guàrdia, pare, fou amb tota probabilitat qui representà la vila de Castellterçol a les corts de 1705-1706, amb tot el que això significava de reconeixement i distinció de la trajectòria seguida per la família. Cal fer notar, però, que en el registre de la clausura de les corts hi constava com a pagès i no com a paraire, probablement pel fet de considerar-se així de major prestigi, ja que per altra banda també disposava de terres, i efectivament no hi havia referència de cap menestral entre els participants del braç reial (d'alguns no en constava l'ofici).⁵²

Més explícita i significativa hauria estat la intervenció de Jaume Guàrdia i Pineda en testificar a Barcelona davant de notari, conjuntament amb el també paraire Jacint Pineda a favor de Jaume Brichfeus, negociant de Castellterçol, dient com aquest estava al servei de Carles III i que quan D. Pere de Planella i Dusay convocà sometent per anar contra l'aixecament de Vic, en Brichfeus s'excusà "per l'amor a la casa de Àustria" i per contra facilità l'ocupació austriacista de l'entorn de Castellterçol i participà en la defensa de Barcelona; així mateix afirmava que tots tres havien anat "a besar la ma del príncep D'Armstat".⁵³ Apareixien així en la mateixa causa política els Guàrdia, Pineda i Brichfeus que compartien la companyia d'arrendament del glaç de la ciutat.

51. ACA, Reial Audiència, reg. 6184, f.84.

52. ACA, Generalitat, Processos de corts, reg. 1075, ff. 490-491-495; reg. 1076, ff. 1018-1019.

53. AHPB, Ignasi Teixidor, Vuitè manual, 909-5 (5-III-1706), ff. 149-151. Cal fer notar que Pere de Brichfeus, de la mateixa família, però ja com a cavaller i resident a Terrassa, fou nomenat coronel de cavalleria, participà activament en el front, intenta introduir forces a Barcelona l'agost de 1714 i formà part de les tropes que capitularen a Cardona. Finalment s'exilià a Viena. Vegi's Ramon TORTER I FONTS, "Protagonistes moianesencs de la Guerra de Successió", a *Modilianum. Revista d'Estudis del Moianès*, 38 (2008), p. 218-219.

L'itinerari dels Guàrdia coincidí, doncs, amb el que s'ha anomenat "generació dels Feliu de la Penya".⁵⁴ A la imatge donada per aquelles nissagues del Maresme s'hi poden afegir les esmentades del Moianès, així com alguna altra del Vallès com els Puiguriguier de Granollers, si bé el seu major protagonisme seria en ple segle XVIII i en el nou context polític borbònic. La particularitat, però, d'aquells menestrals de Castellterçol fou sens dubte el lligam entre la dedicació a la llana i la participació en el negoci del glaç, autèntic mitjà per al progrés econòmic i per a l'ascens social. Per la localització d'aquell producte i per la principal comercialització a Barcelona, s'enfortia la xarxa de relacions del que representava el món rural i el món urbà. Tot i l'atracció que suposà la ciutat per als capdavanters d'aquell redreç iniciat al camp i a la perifèria, així com els efectes d'una guerra i d'un projecte perduts, tot plegat no va impedir l'ascens d'aquella nova burgesia ni la contribució d'aquella àrea al creixement de la manufactura llanera del segle XVIII.

54. Benet OLIVA I RICÓS, *La generació de Feliu de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, 2001.